

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

*Вальчук О. І.
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА ЦУССТРАХУ У СФЕРІ ІСТОРІЇ, ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ (1926 – 1933 РР.)

У статті аналізуються особливості організаційної структури і практичної діяльності науково-дослідних установ Цусстраху, простежується їх роль і значення у сфері пропаганди і поширення радянських ідей соціального страхування.

***Ключові слова:** марксистсько-ленінське вчення, пропаганда, соціальне страхування, Цусстрах, Всесоюзна центральна рада професійних спілок (ВЦРПС), Істсоцстрах, Наукова рада, Всесоюзний науково-дослідний інститут соціального страхування (ВНДІСС).*

В повному обсязі соціальне страхування для робітників і службовців в СРСР було запроваджене в період нової економічної політики. В цей же час була створена єдина організаційна структура страхових органів. Соціальне страхування в СРСР здійснювалося Народним комісаріатом праці через Центральне управління соціального страхування (Цусстрах) і Союзу раду соціального страхування.

Цусстрах як виконавчий орган вирішував ряд важливих завдань, одним з яких була організація наукової роботи у сфері соціального страхування, спершу в центрі, а згодом і на місцях.

Становлення і функціонування інституту соцстраху потребувало наукового вивчення його історії, теорії та практики. Не менш вагомим завданням була пропаганда ідей радянського соцстраху, а в реконструктивний період – встановлення єдиної методології науково-дослідної роботи на основі марксистсько-ленінського вчення. Вирішення усіх цих питань було прерогативою керівництва та організаційного відділу Цусстраху.

Окреслена проблема не була об'єктом спеціального історичного дослідження. Фрагментарні відомості з історії утворення та діяльності науково-дослідних установ із соціального страхування автор почерпнув зі статей М. Грищенка [1], М. Леща [8], М. Петрова [9], І. Стецовського [10], В. Шера [11]. Джерелами для характеристики наукової роботи Цусстраху в другій половині 20-х – на початку 30-х років стали архівні матеріали фондів Центрального управління соціального страхування та Всесоюзних

центрального галузевих кас соціального страхування.

Метою статті є аналіз особливостей організаційної структури і практичної діяльності науково-дослідних установ Центрального управління соціального страхування вказаного періоду.

На нараді відповідальних працівників Цусстраху 27 серпня 1926 р. була визнана необхідність створення при Музеї охорони праці і соціального страхування відділу Істсоцстраху. Передбачалося, що його робота проходитиме у тісному зв'язку з істпрофами профспілок. З організаційної точки зору такий контакт полягатиме в обміні представниками між Істпрофом ВЦРПС та Істсоцстрахом, організації виставки Істсоцстраху при ВЦРПС. Перед новоутвореним відділом ставилося завдання систематизації усіх найважливіших матеріалів, які давали змогу висвітлити соціальне страхування в царській Росії, під час правління Тимчасового уряду та в СРСР і піддати їх ретельній науковій підготовці [10, с. 24].

Загальне керівництво покладалося на спеціальну комісію у складі представників Цусстраху, Головоцстраху РСФСР, Мосгубкомсоцстраху, представників Істпрофу ВЦРПС, Істпрофу Московської міської ради професійних спілок (ММРПС), редакції "Вопросы страхования", Відділу економіки праці Вищої ради народного господарства (ВРНГ), видавництва "Вопросы труда", Наукового Бюро НКП СРСР, університетських кафедр із соцстраху, курсів з соціального страхування при Цусстрасі, Музею охорони праці і соціального страхування та інших, персонально призначених, осіб. Голова комісії призначався Цусстрахом. Першочерговим завданням комісії було виділення для практичної роботи бюро у складі 5 осіб, в тому числі однієї від Музею охорони праці, а також створення спеціальних підкомісій для розробки окремих галузей соцстраху [11, с. 28].

В процесі організаційного оформлення Істсоцстраху були внесені певні корективи. Станом на 23 листопада 1926 р. Істсоцстах був частиною Цусстраху і в той же час – автономною частиною (секцією) Істпрофу ВЦРПС. Апарат комісії був побудований наступним чином: Рада Істсоцстраху – збиралася один раз на два місяці, головним чином для організаційного керівництва роботою; Пленум (члени Ради та персонально запрошені) – засідав періодично для заслуховування наукових доповідей; бюро – займалося поточними справами. Основними завданнями комісії були: організація наукового вивчення історії соціального страхування; налагодження роботи на місцях; сприяння в науковій роботі окремих дослідників [2, арк. 112]. Головою Істсоцстраху було призначено Б. Файнгольда.

Впродовж перших півтора року свого існування Істсоцстрах був зайнятий організаційним самооформленням, встановленням зв'язків зі старими страховиками, накопиченням фонду історичних матеріалів. В результаті вдалося взяти на облік 300 старих страховиків, створити картотеку літератури із соціального страхування, зібрати значний фонд

архівних матеріалів. Із середини 1928 р. Істсоцстрах перейшов до систематичної роботи. Архівні матеріали було класифіковано, поділено на відділи і зведено в окремі томи. На 1929 р. таких томів нараховувалося 71, включених до 11 основних відділів. Крім того, були складені вказівники дореволюційних статей, а також кореспонденції та заміток [8, с. 26].

Наприкінці 1927 р. під керівництвом Істсоцстаху було організовано секцію дослідників з питань соціального страхування, до складу якої увійшло 36 членів, в переважній більшості відповідальних працівників. Впродовж року секція лише один раз організовувала нараду, в якій взяли участь 8 осіб. Був розроблений “попередній план тем для науково-дослідного вивчення історії соцстраху”, однак цим робота секції й обмежилася [8, с. 26].

У зв'язку з проведенням політики згортання НЕПу діяльність комісії була припинена. Під тиском ідеологічних та партійно-класових настанов розпочалася стрімка деформація форм і методів роботи страхових органів. Соціально-економічні і політичні умови змінили роль і місце інституту соціального страхування в більшовицькій доктрині суспільного розвитку. Завдання, які були поставлені перед Істсоцстрахом втратили свою актуальність. З'явилася потреба в організації нової установи, яка в більшій мірі займатиметься науковою розробкою проблем практики соціального страхування. З цією метою наприкінці 1929 р. була створена Наукова рада з питань соціального страхування.

На раду покладалися наступні завдання: складання планів науково-дослідної роботи в усіх сферах соціального страхування, як в галузевому, так і в загальностраховому розрізі; консультації з окремих питань практичної роботи усіх органів соцстраху. Для їх успішного вирішення та опрацювання конкретних проблем всередині Наукової ради організовувалися бригади і постійні секції за основними галузями народного господарства. У 1931 р. філіали Наукової ради функціонували в таких важливих промислових центрах, як Ленінград, Харків, Ростов-на-Дону, Свердловськ, Тифліс [9, с. 8].

Оскільки на час організації Наукової ради Цусстрах не мав спеціального вищого учбового закладу і науково-дослідного інституту з соціального страхування, її науково-дослідними базами стали: Сектор соціального страхування при інституті Економіки праці, Інститут оздоровлення і організації праці НКП СРСР, науково-дослідні установи НКШС, Держплану, НКОЗ, НКПрос, які у плановому порядку проводили теоретичні та практичні роботи для органів соціального страхування [3, арк. 4].

На кінець 1930 р. до складу Наукової ради входили: голова, секретар, наукові працівники різноманітних відомств, які збиралися один раз на 3 місяці. Робочим органом виступало Бюро ради, чисельністю в 5 осіб [7, арк. 69]. Відповідно до нового положення “Про Наукову раду Цусстраху”

від 3 березня 1932 р., затвердженого заступником начальника Цусстраху М. Подвойським, структура означеного органу виглядала наступним чином: Пленум, Бюро (кількість його членів збільшувалася до 23 осіб), Секції та Філіали [4, арк. 3]. Головним завданням Наукової ради було забезпечення наукової бази практики соцстраху і, водночас, робота над теорією нового соціального страхування.

На сторінках журналу "Вопросы страхования" в № 26 від 10 вересня 1931 р. було опубліковано статтю М. Петрова, в якій автор звернув увагу на недоліки в роботі Наукової ради: випадковий підбір тем для наукової розробки; їхній зайвий академізм; відсутність керівництва і контролю за їх виконанням; повільність і зосередження на медико-страхових проблемах [9, с. 8]. Автор акцентує увагу на необхідності створення науково-дослідного інституту із соціального страхування, окреслюючи його структуру і сферу діяльності. Створено такий інститут було лише через 2 роки.

29 березня 1933 р. вступило в дію Тимчасове положення про Всесоюзний науково-дослідний інститут соціального страхування (ВНДІСС). Саме він став вищим науково-дослідним та науково-практичним закладом з вивчення і розвитку справи соціального страхування в СРСР. Основними напрямками роботи інституту були: всебічне наукове вивчення проблем соціального страхування; підведення під всю практичну роботу органів соцстраху марксистсько-ленінської теоретичної бази; підготовка керівних кадрів працівників соцстраху; об'єднання та спрямування науково-дослідної роботи інших установ з питань теорії та практики соціального страхування [6, арк. 1].

На працівників інституту покладалися завдання наукового обґрунтування наступних питань: теорії, законодавства, бюджету, фінансової системи, статистики соціального страхування, організації та проблем планування справи соцстраху, підготовки наукових та керівних працівників, організації та проведення курсів підвищення кваліфікації, вивчення основних тенденцій розвитку соціального страхування в капіталістичних країнах [6, арк. 2].

Розгалужена структура ВНДІСС включала в себе 7 секторів: теорії, історії і законодавства соціального страхування; планування, організації і бюджету; статистики соцстраху; трудової експертизи, профілактики тимчасової і тривалої непрацездатності, працевлаштування інвалідів; тимчасової непрацездатності; робітничого відпочинку і санаторно-курортної допомоги; побуту і побутових установ. До складу інституту входило 3 відділи: інформаційно-масовий, підготовки кадрів, адміністративно-господарський, а також Науково-методична рада, музей-виставка і бібліотека [6, арк. 3].

Очолював інститут директор, якого призначав начальник Цусстраху за погодженням з ВЦРПС. З метою координування всієї наукової і практичної роботи в галузі соціального страхування, створювалася Рада з

консультативними функціями. Утримувалася установа на засоби, виділені Цусстрахом.

Внаслідок об'єднання НКП та ВЦРПС постало питання про реорганізацію науково-дослідної роботи соцстраху. 13 серпня 1933 р. на нараді при начальнику Цусстраху був прийнятий проект, запропонований М. Петровим. У ньому передбачалося, що вся науково-дослідна робота з соціального страхування проводитиметься у двох напрямках: соціально-економічні і політичні проблеми соцстраху та науково-клінічні проблеми експертизи працездатності. Вирішення питань, які стосувалися першого напрямку, тобто теорії і практики соцстраху, покладалися на ВНДІСС; проблемами, що стосувалися другого напрямку опікувалися інші відомства (НКОЗ, НКП); підготовка і перепідготовка кадрів переходили у відомство Вищої школи профспілкового руху (ВШПР) та Центрального інституту вдосконалення (ЦІВ). Управління ВНДІСС мало перейти під контроль завідуючого відділом соціального страхування ВЦРПС або одного з його заступників [6, арк. 12].

Паралельно зі змінами завдань та функцій інституту, відбулися і кадрові ротації. Першим директором ВНДІСС був призначений В. Ковальський, однак, відповідно до постанови секретаріату ВЦРПС від 15 вересня 1933 р. його на посаді замінив М. Петров [5, арк. 9, 19].

В результаті реорганізації, ВНДІСС було перейменовано в Науково-дослідний інститут (НДІ) ВЦРПС з соціально-економічних питань теорії і практики соціального страхування. Останній сам і за договорами, укладеними з 61 НДІ, на кінець 1933 р. координував 146 тем, в тому числі з питань непрацездатності, окремих видів професійних захворювань, теорії та історії соцстраху. Регулярно публікувалися анотовані вказівники науково-дослідних робіт, виконані за завданням соцстраху [1, с. 43].

Підводячи підсумки, зазначимо, що в другій половині 20-х – на початку 30-х років питання соціального страхування стали об'єктом політичних спекуляцій і боротьби. Розпочалося будівництво нового наукового фундаменту соціального страхування. Це в свою чергу загостило потребу в організації установ, які б переглянули теоретичні положення соцстраху на основі постулатів марксизму-ленінізму і підвели наукове підґрунтя під практичну діяльність органів соціального страхування. З цією метою було утворено Істсоцстрах, згодом – Наукову раду з питань соціального страхування, а в 1933 р. розпочав роботу ВНДІСС.

Досліджуючи у подальшому дану проблему, слід простежити діяльність Науково-дослідного інституту ВЦРПС з соціально-економічних питань теорії і практики соціального страхування після 1933 р.

Використана література:

1. *Грищенко Н. Н.* Социальное страхование в России: история и современность / Н. Н. Грищенко // Народонаселение. – 1999. – № 2. – С. 35-44.

2. Державний архів Російської Федерації (далі – ДАРФ). – Ф. Р5528. – Оп. 1. – Спр. 245. – 165 арк.
3. ДАРФ. – Ф. Р5528. – Оп. 10. – Спр. 18. – 20 арк.
4. ДАРФ. – Ф. Р5528. – Оп. 10. – Спр. 37а. – 16 арк.
5. ДАРФ. – Ф. Р5528. – Оп. 10. – Спр. 85. – 46 арк.
6. ДАРФ. – Ф. Р5528. – Оп. 10. – Спр. 148. – 56 арк.
7. ДАРФ. – Ф. Р7685. – Оп. 1. – Спр. 8. – 195 арк.
8. Лещ Н. Недостатки в работе Истсоцстраха / Н. Лещ // Вопросы страхования. – 1929. – № 31. – С. 26.
9. Петров Н. М. Научная работа Цусстраха на новых путях / Н. М. Петров // Вопросы страхования. – 1931. – № 26. – С. 8.
10. Стецовский И. Истсоцстрах / И. Стецовский // Вопросы страхования. – 1927. – № 14. – С. 24-25.
11. Шер В. Совещание ответственных работников при Цусстрахе / В. Шер // Вопросы страхования. – 1926. – № 36. – С. 28.

Вальчук Е. И. Научно-исследовательская работа Цусстраха в области истории, теории и практики социального страхования (1926 – 1933 гг.).

В статье анализируются особенности организационной структуры и практической деятельности научно-исследовательских учреждений Цусстраха, прослеживается их роль и значение в сфере пропаганды и распространения советских идей социального страхования.

Ключевые слова: марксистско-ленинское учение, пропаганда, социальное страхование, Цусстрах, Всесоюзный центральный совет профессиональных союзов (ВЦСПС), Истсоцстрах, Научный совет, Всесоюзный научно-исследовательский институт социального страхования (ВНИИСС).

VALCHUK O. I. Research work of the Central Social Insurance in the history, theory and practice of social insurance (1926 – 1933 years).

The paper analyzes the characteristics of the organizational structure and practice of scientific research institutions of the Central Social Insurance Office, traced their role and importance in the promotion and dissemination of Soviet ideas of social insurance.

Keywords: Marxist-Leninist doctrine, propaganda, social insurance, the Central Social Insurance, Union Central Council of Trade Unions, Istsotsstrah, Scientific Council, All-Union Scientific Research Institute for Social Insurance.

Черкасов О. В.

ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”

ІСТОРИОГРАФІЯ ВИВЧЕННЯ ПЕРВІСНОЇ ІСТОРІЇ КРИМУ: ЕТАПИ ТА МЕТОДИ

У статті розглядаються теоретичні особливості розвитку історіографії вивчення первісних пам’яток Кримського регіону в контексті впливу внутрішніх науково-організаційних і зовнішніх (соціально-політичних та культурних) чинників. Окрему увагу приділено специфіці методів історіографічного дослідження означеної проблематики.

Ключові слова: історіографія археології, етапи дослідження, методичний інструментарій, персоналія.